

Âşık Divanı'nın (İhsan Kılıç) Şiirlerinde Türk Halk Kültürü Unsurları

Elements Of Turkish Folk Culture In The Poems Of Âşık Divanı (İhsan Kılıç)

Erdoğan Kılıç*

Öz

Âşıklık geleneği, kökleri İslamiyet'ten önceki Orta Asya Türk kültürüne dayanan ve günümüzde de varlığını devam ettiren bir gelenektir. Bu geleneğin icracısı olan âşıklar ise geçmişten günümüze şaman, kam, baksı, ozan gibi farklı adlarla anılmış, yaşadıkları her dönemde içinde buldukları toplumun değerlerini, hassasiyetlerini, şikâyetlerini, acılarını kısacası sosyal olaylarını şiirlerine nakşederek dile getirmişlerdir.

Âşıklık geleneği, köken itibari ile Orta Asya'daki ozanlık geleneğinden beslense de Anadolu'da teşekkül eden yeni bir gelenektir. Bu gelenek, usta-çırak ilişkisi içerisinde, badeli veya badesiz kendi âşıklarını yetiştirmiştir. Bu âşıkların çoğu irticalen şiir söyleyebilen, saz çalabilen, hikâye tasnif eden, kendi eserlerinin yanı sıra usta malı eserleri de icra eden, doğdukları yerde kalmayıp ülkenin birçok yerini gezen kültür elçileridir.

Toplumda karşılık bulan ve toplumu etkileyen âşıklık geleneği kültürel bir hafıza oluşturmuş, toplumun değerlerini gelecek nesillere aktarmayı vazife edinmiştir.

Bu çalışma ile âşıklık geleneğine katkıda bulunmak için 1913-2006 yılları arasında Ağrı'nın Tutak ilçesi İsaabat köyünde yaşamış Âşık Divanı'nın hayat hikayesi ve şiirlerindeki halk kültürü unsurları ortaya konulacaktır. Çalışma yapılırken nitel araştırma yöntemlerinden yazılı doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

* Mail: erdogan.kilic@meb.gov.tr, ORCID: 0009-0009-8903-0938, Millî Eğitim Bakanlığı

Âşık Divanî'nin şiirlerinin yer aldığı kaynaklar taranmış, bu şiirlerde yer alan Türk halk kültürü unsurları olan atasözleri, deyimler, dinî terimler, bitki ve yer adları, tarihî kişi ve olaylar, hayvan adları, beddualar ve dualar gibi unsurlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: âşıklık, gelenek, halk kültürü, şiir, Âşık Divanî

Abstract

The tradition of minstrelsy is rooted in the Central Asian Turkish culture before Islam and continues to exist today. The performers of this tradition have been called by different names such as shaman, kam, baks, bard from the past to the present, and they have expressed the values, sensitivities, complaints, pains, in short, social events of the society in which they lived in every period they lived by embroidering their poems.

The tradition of minstrelsy, which finds a response in the society and affects the society, has created a cultural memory and has taken it upon itself to transfer the values of the society to future generations.

With this study, in order to contribute to the tradition of minstrelsy, the life story of Âşık Divanî, who lived in the village of İsaabat, Tutak district of Ağrı between 1913-2006, and the elements of folk culture in his poems will be revealed. While conducting the study, written document analysis method, one of the qualitative research methods, was used.

The sources of Ashik Divani's poems have been analyzed and the elements of Turkish folk culture in these poems such as ancestors, idioms, religious terms, plant and place names, historical people and events, animal names, curses and prayers have been analyzed.

Keywords: minstrelsy, tradition, Turkish culture, poetry, Âşık Divanî

Giriş

Âşıklık geleneği, kültürümüzün önemli yapı taşlarından biridir. Bu gelenek, bilinen ilk temsilcisi olan Dedem Korkut'tan bugüne, asırların tecrübelerinden faydalanılarak biçimlenmiş, kuralları belirlenmiş, şiirin kulaklara hitap eden ahenk özelliklerini tümüyle ihtiva eden ve nesilden nesile süregelen bir değerler bütünüdür ve Âşık Edebiyatı başlangıcından bugüne yeni şartlara uyarak hayatiyetini sürdürmektedir.

Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına, buradan da Balkanlar'a kadar yayılan ozanlık geleneği ve halk şiiri, Anadolu'nun giriş kapıları olan Ağrı, Kars, Erzurum ve Artvin'de hayatın her alanına etki etmiş ve bu yörede birçok âşık yetiştirmiştir.

“Ağrı, ozanlık veya âşıklık geleneğinin yaşatıldığı illerimizden birisidir. Söz konusu Ağrı olunca akla ilk gelen Tutak ilçesidir”(Kılıç 2011:59). İhsan Kılıç da 1913 yılında Tutak'ın İsaabat köyünde dünyaya gelmiştir. Aslen Doğu Kafkas (Karapapak) Türklere aittir. Dedeleri çok önceden Kars'ın Çıldır ilçesinin Urta köyüne yerleşmişlerdir. 1877-78 Osmanlı-Rus harbi olunca Kars'tan Ağrı'nın Tutak ilçesinin İsaabat (eski adı Derik) köyüne gelmişlerdir. Kendisi Hacı İsa Paşa'nın torunlarından Sait Bey'in oğlu, Hacı İbrahim Bey'in torunudur. Geçimini rençberlikten sağlamıştır. 28 Ocak 1996'da vefat eden Âşık Divanı, köyünde defnedilmiştir.

İhsan Kılıç, henüz iki yaşında iken ailesi 1915 yılında Tutak'ın Ruslar tarafından işgali üzerine Sivas'ın Kangal ilçesine göç etmiş, savaş sona erdikten sonra tekrar köyüne dönmüştür. Annesi Nene Hanım ve babası Sait Bey 1928'de vefat etmişlerdir. Bundan sadece beş yıl sonra 1933 yılı, Divanı'nın hayatında önemli olayların başlangıcı olur. Çünkü Günay'ın deyimi ile “Âşık Edebiyatının temsilcileri için rüya motifi bir hareket ve başlangıç noktasıdır”(Günay 2015: 132). Divanı de bu senenin Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi bir rüya görmüş ve Veysel Karanı'nın elinden bade içmiştir. Bu olayı mısralarında şöyle anlatır:

Tarih bin dokuz yüz otuz üçünde

Bir Kadir gecesi şerbetlenmişim

Alemi manada rüya içinde

Bir lütfü Hüda'dan firkatlenmişim.

...

Divanı'yim ihsan oldu ihsanım

Çetin iken işte oldu asanım

Beni irşad etti Veyis Sultanım

Görün nasıl nasıl devletlenmişim(Kılıç 1969: 55).

Dolayısıyla badeli bir âşık olan ve rüyasında “Divanı” mahlasını alan İhsan Kılıç, şiirler söylemeye başlamış, sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiştir (Günay 2015:132). Divanı, rüya görene kadar âşık edebiyatı ile ilişkisi geleneksel ilkeler doğrultusunda şekillenmiştir. Günay, bir ozanın rüya görene kadar yetiştirme tarzı ile ilgili şöyle bir değerlendirilmede bulunur:

“Âşıkların hayat hikayeleri incelendiğinde rüya görene kadar belli bir süre ya usta bir âşığın yanında çıraklık yaptıklarını ya da âşık fasıllarının sık sık icra edildiği, halk hikayelerinin anlatıldığı yerlerde yetiştiklerini görmekteyiz”(Günay, 2015, s. 132). Bu durum Âşık Divanî için de geçerlidir ve büyük dedesi Hacı İsa Bey de âşıktır. Hacı İsa Bey, Kars’tan Tutak’a yaptığı bu zorunlu göç sırasında ayrılık duygusunu her mısraına nakşettiği dörtlükleriyle şöyle ifade etmektedir (Kaya 2008):

*Elveda elveda dumanlı dağlar,
Göllerde yeşilbaş sunalar kaldı.
Levhu gevher ak suvaklı binalar,
Cennete bir teşbih haneler kaldı.*

*Kaleler kuleler dem dem haneler,
Ona malik idi mürşid haneler.
Medrese, mescidler, hoş minareler,
Her taşı yakuttan binalar kaldı.*

*Gelen Allah’tandı beyhude yanma
Sefil Hacı İsa’yı derdi yok sanma,
Vatandan ayrılmak gam değil amma,
Emektar atalar, analar kaldı...*

Âşıklık geleneğinde sazın yeri başkadır. Saz, âşığın yol arkadaşıdır. Sırlarını saklayandır. Divanînin saz ile ilişkisi bir rüya üzerine başlar. Bu ilişkiyi Alpaslan şu sözlerle somutlaştırır:

Âşık Divanî yaya olarak rüyasında gördüğü kızı arayıp bulmak için yola çıkar. Bir diğer maksadı da “pîrim” dediği Veysel Karanî’yi ziyaret etmektir. Fakat amcası Ali Osman Kılıç “Bizim soyumuzda saz çalmak, sevgili peşine düşüp gurbete gitmek yoktur, sen ne yapıyorsun?” diyerek âşığı jandarma marifeti ile köyüne geri getirtir(Alpaslan 2012: 309).

Bu olaydan sonra Âşık Divanî çoğunluğu saz çalan çağdaşı âşıkların aksine saz çalmadan şiirlerini söyler. “Halk hikâyeleri tasnif edebilen ve anlatan âşık, saz çalamaktadır ama üstün bir irtical gücü vardır” (Çetin 2005: 3). Konya Âşıklar Bayramına katılır. Sakaoğlu, bu bayrama âşık olarak katılan ancak saz çalmayan âşıkların katıldığını ve bu âşıklardan birinin de Divanî olduğunu belirtir(Sakaoğlu 1999: 358). Divanî Konya Âşıklar Bayramına saz çalmadan katılmasının acısını derinden hisseder ve bu acısını bir şiirinde şu şekilde dile getirir:

*Bana âşık derler elde sazım yok,
Ateşim yok, dumanım yok, közüm yok,
Der Divanı baharım yok, yazım yok
Sevda bütün günüm kış bulundurur(Kılıç 1969: 112).*

Âşık Divanı'nın Şiirlerinde Dil ve Üslup Özellikleri

“Dil, altın ise şair ve yazarlar bu altını işleyen kuyumculardır. Dil, şair ve yazarların elinde gerçek gücüne ulaşır”(Hengirmen 2003). Duygu ve düşüncelerimizi anlatma aracı olan dil, şairlerin elinde edebî değeri yüksek esere dönüşür. Âşık Divanı'nın şiirleri incelendiğinde herhangi bir edebiyat ve sanat alanında eğitimi olmamasına karşın şiirlerinde dili bir kuyumcu titizliği ile işlediği görülmektedir. Bu durum, Divanı'nın yetiştiği çevrenin sanat dilinin gücü hakkında bilgi verecek ipuçlarını bünyesinde barındırır. “Âşık şiiri, söylendiği toplumun yaşama biçimine, olaylar ve durumlar karşısındaki tavrına, seslendiği toplumun çevresine, dünyayı algılayışına ışık tutar”(Artun 2013: 15). Divanı, halkın anlayabileceği, halka hitap eden bir dille eserini ortaya koyar. Hitap ettiği kesim ya da kişi değiştiğinde; örneğin okumuş bir kişiye yazdığına ise dili de o oranda ağır ve süslü bir hâle bürünür. Aşağıdaki şiir, Divanı'nın ağır ve süslü şiir diline örnek teşkil etmektedir:

*İkra bismi dedi Resûl'e Cibril
Tarik-i müstakim erkâna geldi
İnnedine indallâhi bir delil
Bu ayet mümini her cana geldi(Kılıç 1969: 98).*

Âşık Divanı, ailesindeki diğer şairler için bir yol gösterici olmasının yanı sıra onların yetişmelerinde de emeği olmuştur. Divanı gibi güçlü bir şair olan yeğeni Abdulkadir Kılıç (Âşık Gamgüder), Divanı'yi üstadı olarak kabul eder. Bu durumu da “Emi Can” adlı şiirinde dile getirir:

*Dergâh-ı Huda'dan bu muradımız
Salihler safında olsun adımız
Yâr-i bivefasın sen üstadımız
Gerçek ehl-i irfan olan emi can(Kılıç 2011: 317)!*

Âşıklığın bir yanı da hikâye etme, şiirle beraber hikâye anlatmadır. Kendisi muşannif bir âşık olan Divanı, iki hikâye tasnif etmiştir. “Dev Aynası” ve “Hoca ile Kaplumbağa” adlı 8'li hece ölçüsü ile yazdığı manzumelerinde bize alegorik bir hikâye sunar. Akıcı bir dil ile yazılmış bu manzumeler, ders verici niteliktedir.

Divanı, şiirlerinde genel olarak beşerî/ilahi aşkı, sevgiliyi, ilkbaharı, içtimai hayata dair olayları, nasihatleri konu edinmiştir. Esasında hayata dair ne varsa şiirinin konusu olmuştur. Kimi şiirinde Allah'a yakarmış, kiminde insanlara öğüt vermiş, kiminde ise kara kışın ardından ilkbaharın gelişini dört gözle bekleyişini aktarmıştır.

Sözü daha etkili kılmak, söze güzellik katmak amacıyla klasik edebiyatımızda da sıkça kullanılan söz sanatlarını Âşık Divanî, şiirlerinde başarı ile kullanmıştır. Divanî'nin sıklıkla kullandığı söz sanatlarının başlıcaları tenasüp, tezat, telmih ve istifhamdır.

Aralarında çeşitli anlam ilişkisi bulunan sözcüklerin bir arada kullanılması olan tenasüp sanatına Divanî bir şiirinde şu şekilde yer verir:

Usandım bu firkatten

Dönmüyorum bak gurbetten

Yanıyorum ah hasretten

Güle, güllere, güllere(Kılıç 1996: 2).

Karşıt kelimelerin ve kavramların aralarındaki ilgiden dolayı bir arada kullanılması olan tezat sanatına, Divanî aşağıdaki dörtlükte şöyle yer vermiştir:

Der Divan gelmeğe eyleme dilek

Bulamazsın mekânında gezerek

Bize tüm taşıtlar yasaktır tek tek

Ya bu derde ağla ya da gül ister(Kılıç, 2011b: 35).

“İster” isimli şiirinde Divanî, “aşağı-yukarı, gizli-ayan, ağla(mak)-gül(mek)” kelimeleriyle tezat oluşturmuştur.

Herkesçe bilinen bir olayın şiirde hatırlatılması sanatı olan telmih sanatını Divanî, “Bilmez miyim?” adlı şiirinde Peygamber Efendimizin “Şakk’ul Kamer” olayı ile Nemrut’un Hz. İbrahim’i ateşe atışını yeniden hatırlatacak şekilde dile getirmiştir:

Gönlümü aşkıma kıldım, nice yıl oldu tımar,

Kaç yıl oldu gece gündüz lütünü kalbim umar,

Bir işaretle semada görülür şakkul kamer,

Fahri alem iki cihan serveri ben bilmez miyim?

Dertli divan kusur ile kastımız yok kimseye,

Vay ona ki coşa gelip kendi kendini öve,

Bir sineğe öldürttü Nemrut’u tanrırım diye,

Halil’e gülistan olan narı ben bilmez miyim (Kılıç 2011b: 30)?

Anlatımı etkili, canlı tutmak amacıyla yapılan soru sorma sanatı olan istifham sanatını Divanî “Gelmez mi” adlı şiirinde aşağıdaki şekilde yer vermiştir:

Yar bir balık ben bir avcı

*Tora gelmez mi, **gelmez mi?***

Tabip derdime ilacı,

*Sıra gelmez mi, **gelmez mi*** (Kılıç 2011b: 190)?

Biçim Özellikleri

a) Ölçü

Hece ölçüsü, Âşık Edebiyatının geleneksel ölçüsüdür ve dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayanır. “Parmak hesabı” da denen hece ölçüsünün halk şiirinde kullanılmasının temel sebebi Türk dilinin ünlü seslere dayanan yapısıdır. Çünkü Türkçe bir kelimedeki ünlü ses sayısı kadar hece sayısı vardır.

Divanî, şiirlerinde hece ölçüsü kullanmıştır. Hecenin 7'li, 8'li, 11'li ve 15'li ölçülerini kullanan Divanî en çok 11'li hece ölçüsü ile şiirler yazmıştır. 15'li hece ölçüsü ile yazdığı şiirler az sayıdadır. “Ey Vatan, Korkma Vatan, Atatürk İlkesine, Bilmez miyim?” adlı şiirleri 15'li hece ölçüsüne örnek verilebilir.

b) Kafiye ve Redif

Dize sonlarındaki birbirinden farklı kelimeler arasındaki ses benzerliği olarak tarif edebileceğimiz kafiye, halk şiirinin vazgeçilmez bir unsurudur. “Özellikle irticalen söylenen şiirlerde kafiyenin zayıf olduğu görülür. Âşıklar bu eksikliği daha ziyade redif ve ezgiyle kapatırlar” (Kılıç 2012: 48) Divanî, kafiye ve redifleri şiirlerinin ahenk derecesini arttırmada son derece başarılı kullanır.

Aşağıdaki dörtlükte tek ses benzerliğine dayanan yarım kafiyeyi şu şekilde kullanmıştır:

Divanî'yim yet-irmişim

Gamla işim bit-irmişim

Ben yurdumu it-irmişim

Nerde bilmem mekânımı(Kılıç 1969: 67).

Şiirde “t” sesleri yarım kafiye, “-irmişim” ekleri ise rediftir.

İki sesin benzeştiği kafiye çeşidi olan tam kafiyeyi Divanî “Gösterir” adlı şiirinin son dörtlüğünde şu şekilde kullanmıştır:

Çok çektim dünyanın derdi mihnet-in

Görmedim bir yerde kadir kıymet-in

Veysel Karan gibi pîrin himmet-in

Şöhretini kul Divanî gösterir(Kılıç 1969: 51).

Dize sonlarındaki kelimeler arasında üç ve daha fazla sesin benzerliğine zengin kafiye denir. Divanî'nin “Ağrı” adlı şiirinin son iki dörtlüğünde bu kafiye çeşidi görülmektedir.

Bize sınırların her yanı makber

Her saat her dakika her an seferber

Unutulmaz, unutmayız, ey rehber!

Anıyor adını dilinde Ağrı...

Divanî top çekmiş, atlar, katırlar
Gaziler düşmana atmış satırlar
Her 15 Nisan'ı gören hatırlar
Doğdu düşmanını selinde Ağrı (Kılıç 1969: 95).

Tunç kafiye, bir dizenin son sözcüğünün olduğu gibi başka bir dize veya dizelerin son sözcüğünün içinde bulunduğu kafiye çeşididir. Bu kafiye çeşidi de Divanî'nin şiirlerinde görülür:

Divan coşkun, senden ne fark
Seni beni görmüyor şark
Kırağından çıkmıyor ark
Yer sulamaz Murat çayı (Kılıç 1969: 30).

Cinaslı kafiye; anlamları ayrı, yazılış veya söylenişleri birbirinin aynısı olan iki kelimenin mısra veya beyitte kullanılması yoluyla yapılan söz sanatıdır. "Kaldı mı" adlı şiirin son iki dördlüğünde Divanî cinası ustalıklı kullanmıştır:

Dünyada elime değmez yar eli,
Bir gün uzatmadın bana, yar eli.
Mahşeretten sen eyledin yareli,
Derde ilaç bulacağın kaldı mı?

Divanî and içer yarın başına
Adım attım uçurum, yarın başına,
Afat gelir bugün yarın başına,
Def'i bela bulacağın kaldı mı (Kılıç 1996: 13)?

Kelime ve kelime grupları ile yapılan redifleri de Divanî şiirlerinde bulmak mümkündür:

Gönül gurbete göz dikti
Aş-ar dağlar giderim hey!..
Aşkın nehiri birikti
Coş-ar dağlar giderim hey (Kılıç 1969: 26)!..

***

Başım duman dünya bana dar gelir
Ağlıyacam el kınarsa ar gelir
Açabilmem pencereyi kar gelir
Büzülüp dur deli gönül otağda (Kılıç, 1969: 15).

Âşık Divanı'nın Şiirlerinde Türk Halk Kültürü Unsurları

Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri, halkın tecrübelerinden elde edilmiş, içinde bir fikir barındıran hem yakın hem uzak anlamlı özlü sözlerdir. Yol göstericidirler, hüküm bildirirler. Deyimlerse daha çok özel bir durum, bir olay karşısında söylenmiş kalıplaşmış ifadelerdir. Anlatımı zengin kılar.

Türk şiirinde başlangıcından bugüne, söyleyişe güç ve güzellik katmak ve ortaklığın bir neticesi olarak beğeniyi artırmak gayesi ile atasözleri ve deyimlerin şairler tarafından kullanıldığını görmekteyiz. Fakat şiirin şekil özelliklerinin getirdiği sınırlamalar bazen atasözü veya deyim kalıplaşmış biçimiyle değil de bir parçasının kullanılmasına, kelimelerden birinin yerine eş veya yakın anlamlısının tercih edilmesine sebep olmuştur (Kılıç 2012: 79).

Âşık Divanı'nın şiirlerinde deyimler yoğun olarak kullanılmıştır.

Ederim canımı yoluna kurban(Kılıç 1996: 7)	Divanı göz dikmiş pir vadisine(Kılıç 1996: 7)
Yüz çevirip senden gayrıya varmam(Kılıç 1996: 18)	Göç ettin kapından ayağı kestik(Kılıç 1996: 20)
Fırsatı kaçırdık heyhat(Kılıç, 1969: 106)	Vicdanı merhamet gelmezdi dile(Kılıç 1969: 74)

“Gelin” adlı şiirinde deyim kullanmıştır:

Başımı sardırırım pusa

Göz dikmem süse püse

Divan döndü okyanusa

Etrafıma taştım gelin(Kılıç 1969: 50).

Divanı'nın şiirlerinde deyimler kadar olmasa da atasözlerine de rastlamak mümkündür.

Ey Divanı sende bilir arifi/Onlara istemez sözün tarifi(Kılıç 1996: 84)	Nerde birlik orda dirlik(Kılıç, 1969: 42)
Bugünün fırsatını yarına koya(Kılıç 1969: 82)	El tırnağı senin başın kaşmaz(Kılıç 2011a: 59)

“Olmazsa Hayrı Yok” adlı şiirinde de Divanı atasözüne yer vermiştir.

Divani söyletir zaman

İster iy say ister yaman

Sakla samanı gelir zaman

Merak olmazsa hayrı yok(Kılıç 1969: 54).

Dinî Unsurlar

Din ve tasavvufu ilgili unsurlar, terimler Âşık Divanı'nın şiirlerinde çokça geçmektedir. Bunun temelinde Divanı'nın Türk-İslam anlayışına sahip olması, rüyasında Veysel Karani'den bade içmesi gibi unsurlar yatmaktadır. Divanı, "Kondurdun, Münacat, Allah için, Allah Rızasına, Şükür" başta olmak üzere birçok şiirinde dinî ve tasavvufi unsurlara yer vermiştir. Bu unsurların başlıcaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kader (Kılıç 2011a: 20)	Mirac-ı kandil (Kılıç 2011a: 49)	Sure-i İsrâ (Kılıç 2011a: 49)	Ahiret (Kılıç 1969: 35)	Mahşer (Kılıç 1969: 17)	Cennet (Kılıç 1969: 17)
Kemalat (Kılıç 1969: 24)	Melek (Kılıç 1969: 103)	Cüz'i irade (Kılıç 2011a: 149)	Vahdet (Kılıç 1969: 24)	Bekamülk (Kılıç 1969: 24)	Cüz'i irade (Kılıç 1969: 36)
Ramazan (Kılıç 2011a: 9)	Tövbe (Kılıç 1969: 102)	Gusül (Kılıç 1969: 52)	Farz (Kılıç 1969: 61)	Ayet (Kılıç 1969: 98)	Sünnet (Kılıç 1969: 102)
Cehennem (Kılıç 1969: 17)	Kâmil (Kılıç 1969: 36)	Musalla (Kılıç 1969: 38)	Nefs (Kılıç 1969: 55)	Zekât (Kılıç 1969: 106)	Kadir Gecesi (Kılıç 1969: 55)

Dinî terimlerin yoğun olarak kullanıldığı şiirlerden birine Divanı'nın "Değil mi?" isimli eseri örnek olarak gösterilebilir:

Ey feyzi, Huda'dan bihaber molla,

Âşıklar Allah'ın kulu değil mi?

La taknetü, ümit kesilmez illa,

Rahmet deryasında dolu değil mi(Kılıç 2011a: 120)?

Yukarıdaki şiir, hocalardan birinin âşıklar için "onları şeytan kandırmış" demesi ve Divanı'nın bu cümleyi duyması üzerine söz konusu hocaya cevap niteliğinde "Değil mi?" şiirini yazdığı rivayet edilmektedir.

Yer Adları

İstanbul (Kılıç 1996: 60)	Ankara (Kılıç 1996: 58)	Kars (Kılıç 1969: 89)	Samsun (Kılıç 1996: 60)	Sivas (Kılıç 1996: 60)	Akdeniz (Kılıç 1996: 55)
Bağdat (Kılıç 1996: 51)	Basra (Kılıç 1996: 55)	Kahire (Kılıç 1996: 51)	İran (Kılıç 1996: 55)	Doğubeyazıt (Kılıç 1996: 3)	Kafkasya (Kılıç 2011a: 118)
Avrupa (Kılıç 1996: 51)	Asya (Kılıç 1996: 51)	Selim (Kılıç 1969: 89)	Sivrialan (Kılıç 2011a: 74)	Çaldıran (Kılıç 1996: 55)	Yemen (Kılıç 1996: 51)

Fazla seyahat etmeyen Âşık Divanı'nın, Âşıklar Bayramı'na katılmak için Konya'ya ve âşık şenliklerine katılmak için de çevre illere, ilçelere gitmiştir. Bu yerlerin adlarına şiirlerinde yer verir. Ayrıca bu il ve ilçelerin adlarına yazdığı hususi şiirler de dikkati çeker. Bu şiirlerden başlıcaları şunlardır: "Aydın, Antalya, Ağrı, Tutak, Erzurum, Konya, Adıyaman." Divanı'nın bu yerlerin haricinde başka yer isimlerine de şiirlerinde yer verdiği görülmektedir. Bu isimler tablo halinde verilmiştir.

Tarihi olayların vuku bulduğu yer adlarına da şiirlerinde rastladığımız Divanı, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in katledilişlerini anlattığı "Firkate" adlı şiirinde de yer adlarına değinmiştir:

Bu işe olmasın asan,

*Ağlamış şehri **Horasan**,*

Zehirlenmiş İmam Hasan,

Ve hasrete ve firkate.

Haricinin huysuzları,

Şimirmervan soysuzları,

***Kerbela'nın** susuzları,*

Ve hasret ve firkate(Kılıç 2011a: 184).

Dua

Dua, kişinin hem kendisi hem de başkaları için iyi niyette bulunmasıdır. Yaratıcıdan bir şeyin olmasını ya da olmamasını dilemesidir. Tarikat ehli olan, Veysel Karanî'den el almış, Yunusça bir bağlantıyla her seferinde Allah'a yakaran Âşık Divanî'nin duada bulunması gayet tabiidir. "Münacaat" adlı şiirinde vatan için yaptığı dua yer almaktadır:

Ey ulu Allah'ım sana dileğim

Bizi hiçbir yerde hürmetsiz etme

Vatana saygı ile yapıp görevim

Şerefli bayrağı kıymetsiz etme.

...

Divan'ın isteği ey hüsnü cemâl

Şerefli hilâle sen verme zevâl

Sanadır senindir ruhum istiklâl

Ya Rab! Beni yurtsuz, milletsiz etme(Kılıç 1969: 42).

Beddua

Farsça "bed" kelimesi ile Arapça "dua" kelimesinin birleşmesinden meydana gelen beddua kelimesi, bir kimsenin kötülüğü için istenen dua anlamına gelmektedir. Halk arasında "kargış, ilenç" kelimeleri ile de karşılanmaktadır. Divanî şiirlerinde duaları kadar yer vermese de kötülük yapan, işten kaçan, vatani satan insanlar için beddua örnekleri sunmuştur. "Başına Değsin, Alamadımsa, Firkate, Değmesin, Kaçar, Kalaycı" adlı şiirleri bu örneklerden bazılarıdır. Özellikle "Kalaycı" şiiri, gelenekten beslenen imgelerin beddua ile ilişkilendirilerek yeniden ve özgün bir şekilde ifade edilmesiyle dikkati çeker:

Umarım emeğin Hak'tan zay olsun,

Ağlamadan gözyaşların çay olsun,

Boynun bükük kametin bir yay olsun,

Halin gören şaşa kalsın kalaycı(Kılıç 2011a: 29).

Bitki Adları

Köyde yaşayan ve çiftçilikle uğraşan Âşık Divanî, şiirlerinde bazen klasik edebiyatın mazmunları olan "gül, selvi, lale, sümbül" v.b. çiçek adlarını sembolik olarak kullanmış, bazen de yaşadığı çevrede yetişen "geven, zivan" gibi bitki adları şiirlerinde yer vermiştir.

11'li hece ölçüsü ile yazdığı "Gezelim" adlı koşmasında şair çiçek isimlerini zikretmiştir:

Güzel sabret gelsin yayla zamanı,

İlkbaharın salımsın da gezelim.

Lale, sümbül, gül büürsün her yanı,

Tabiatın halısını da gezelim(Kılıç 1996: 38)

Hayvan Adları

Hayvanlar, doğal hayatta olduğu kadar insanoğlunun yaşamında da önemli bir unsurdur. Kırsalda insanın hem can yoldaşdır hem geçim kaynağıdır. Evcil olsun yabani olsun hayvanlarla insanlar ezelden beri beraber yaşamışlardır. Yaşamını köyde geçiren Âşık Divanı de şiirlerinde hayvan adlarını kullanmış, hatta onlar adına şiirler bile yazmıştır: “Kara Öküz, Horozum, Tavuklar, Ayı, Boz Serçe, Hoca ile Kaplumbağa”.

Köyde yaşayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan Divanı'nin şiirlerinde geçen hayvan isimleri tablo halinde aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Öküz (Kılıç 1969: 22)	Horoz (Kılıç 1969: 56)	Tavuk (Kılıç 1996: 93)	Bülbül (Kılıç 1996: 5)	Koyun (Kılıç 1996: 90)	Kurt (Kılıç 1996: 90)	Koç (Kılıç 1996: 90)
Aslan (Kılıç 1969: 60)	Karınca (Kılıç 1969: 60)	Arı (Kılıç 1969: 60)	Hindi (Kılıç 2011a: 100)	Manda (Kılıç 1969: 15)	Keklik (Kılıç 2011a: 145)	Tavşan (Kılıç 2011a: 145)
İt (Kılıç 1996: 90)	Kartal (Kılıç 1969: 60)	Turna (Kılıç 1996: 21)	Tilki (Kılıç 2011a: 100)	Kaplumbağa (Kılıç 1996: 88)	Fil (Kılıç 1996: 48)	Serçe (Kılıç 1996: 15)

8'li hece ölçüsü ile yazdığı “Telli Turna” koşmasında Divanı, turna kuşuna seslenmektedir:

Turnam sana kurban olam,

Şu derde ne çare bulam,

Sevdiğimden var mı selam?

Telli turna, telli turna(Kılıç 2011a: 58).

Tarihe Yön Vermiş Kişi ve Olaylar

Türk tarihi ve dinler tarihi açısından önemli kişi ve olaylara kayıtsız kalmayan Âşık Divanı şiirlerinde bu kişi ve olayları konu edinmiştir. “Biz Türk İslam Devletiyiz, Türk Ordusu, Ağrı'nın Kurtuluşu, Erzurum, Olsun, Atatürk İlkesine, Cumhuriyetin Ellinci Yıl Şiiri, Kıbrıs Olaylarına” adlı şiirlerinde Türkiye'nin yakın tarihine değinen Divanı, “Bir Kere Düştü, Bağlandı, Olmadı, Firkate” adlı şiirlerinde ise Hz. Âdem'den beri gelen kişi ve olaylara temas etmiştir.

11’li hece ile yazılan “Kucağında” adlı şiirinde memleketi Tutak’ın düşman işgalinden kurtuluşunu bir senarist edasıyla tasvir eder:

*Sevgili yurdumun kurtuluş günü,
İşte bugün on dört Nisan’ın Tutak.
Arşa dayanmıştı şehadet ünü,
Yetiştirdi Tanrı’dan ihsanın Tutak.*

*Mızrak Gediği’nden Hamur deresi,
Ruslar’ın hurrası, topların sesi,
İmanlı Türkler’in coşkun narası,
Olmuştu kızıl kan her yanın Tutak.*

Hikâye Kahramanları

Arapça’dan dilimize geçmiş bir kelime olan hikâye, genel olarak “anlatma, tarih, destan, benzetme, rivayet” anlamlarını içerir. Halk hikâyesi ise nazım ve nesir karışık halde çoğu zaman saz eşliğinde âşık tarafından gerçekleştirilen yapılan anlatımlardır. Divan şiiri ile halk şiirinin ortak anlatımları olan ve herkesçe bilinen aşk hikâyelerinin kahramanlarından “Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Vamık ile Azra” gibi kahramanlara Divanî, şiirlerinde sıkça yer vermiştir. Divanî,11’li hece ile yazdığı “Yetim Kaldı” adlı şiirinde hikâye kahramanlarının adını anar:

***Kerem** parmakların çektiği dünyadan
Şairler elinde saz yetim kaldı.
Zaman bahsettiği **Mecnun Leyla**’dan
Dolaşıp gezdiği düz yetim kaldı.*

*Kim bilir, fenanın çarkta hızını,
Ferhat kürünlere verdiği özün,
Şirin ki hayata yumdu gözünü,
Eda ile cilve naz yetim kaldı.*

*Dertli Divanî’yim gönlümden söngün
Vurdu içerime, sevda bir düğün,
Yunus’un dünyadan çekildiği gün
Aşıklar ağzında söz yetim kaldı(Kılıç 1969: 93).*

Meslek Adları

Kendisi çiftçi olan Âşık Divanî şiirlerinde çeşitli meslek adlarına yer vermiştir. Doğrudan meslek adlarına ithaf ettiği şiirlerin dışında başka meslek adlarının geçtiği şiirleri de vardır. Divanî'nin şiirlerinde geçen başlıca meslek isimleri şunlardır:

Marangoz (Kılıç 1996: 88)	Çiftçi (Kılıç 1969: 28)	Demirci (Kılıç 1996: 88)	Mimar (Kılıç 1969: 57)	Çoban (Kılıç 1969: 57)	Avukat (Kılıç 1969: 60)
Manifaturacı (Kılıç 1969: 60)	Bakkal (Kılıç 1969: 60)	Kalaycı (Kılıç 2011a: 29)	Doktor (Kılıç 1969: 23)	Hâkim (Kılıç 1996: 36)	Maliyeci (Kılıç 2011a: 83)
Sarraf (Kılıç 1996: 69)	Müdür (Kılıç 1969: 21)	Şoför (Kılıç 1969: 89)	Kâtip (Kılıç 1969: 48)	Değirmenci (Kılıç 2011a: 104)	Başbakan (Kılıç 2011b: 31)

Divanî'nin Kars'tan Ağrı'ya giderken Kars'ın Selim ilçesinde otobüsün arıza yapması üzerine yazdığı ve sekiz dörtlükten oluşan aşağıdaki şiiri onun şoförlük mesleği ve tamircilik hakkında bilgili olduğunu gösterir:

Otobüs yaptı arize,

Hep inin dediler bize,

Ben elimi attım saza

Şoför kızacak olmaz mı?

Radyotoru dağılmıştır

Vantilator kırılmıştır

Eksantirik diş geçmiştir

Bizi üzecek olmaz mı(Kılıç 1969: 89)?

Sonuç

Bu çalışmanın amacı 1913'te Ağrı'nın Tutak ilçesinde dünyaya gelen Âşık Divanî'nin yaşam hikâyesi ve şiirlerindeki halk kültürü unsurlarını incelemektir. İnceleme sonucunda, Âşık Divanî'nin şiirlerinin Türk halk kültürünün birçok yönünü yansıttığı tespit edilmiştir.

Divanî'nin şiirleri; atasözleri, deyimler, dinî terimler, bitki ve yer adları, tarihi kişi ve olaylar, hayvan adları, beddualar ve dualar gibi birçok unsur açısından çok zengindir. Bu çeşitlilik, Divanî'nin geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu ve bu birikimi şiirlerine başarıyla aktardığını göstermektedir. Ayrıca Divanî'nin kendi yaşam hikâyesinden de beslenen bu unsurların varlığı, Ağrı'nın Tutak ilçesinin halk kültürünü yansıtması açısından da çok önemlidir.

Şiirlerinin çoğunda Divanî, bir aydın sorumluluğunun bilinciyle gündelik hayat, toplumsal olaylar, kişisel deneyimler ve tarihsel olaylar gibi çeşitli konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konu çeşitliliğini şiirlerine başarılı bir şekilde yansıtan Divanî, halk kültürünün bir parçası olarak yetiştiğini ortaya koyar. Bir kültür aktarıcısı olarak, atalarından aldığı âşıklık birikimini ve kültürünü kendinden sonraki kuşaklara da başarıyla aktarmıştır. Ailesinde kendinden sonra yetişen birçok şair bunun güzel bir kanıtıdır.

Kısacası, bu çalışma Âşık Divanî'nin, Türk halk kültürünün önemli bir yansıtıcısı ve özgün bir temsilcisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da onun, Türk halk kültürünün ve âşıklık geleneğinin önemli bir temsilcisi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu çalışma, Divanî'nin şiirlerinin hem döneminin hem de günümüzün okuyucuları için önemli bir kaynak olabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Alpaslan, İ. (2012). *Ağrılı Şair ve Yazarlar*, İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Artun, Prof. Dr. E. (2013). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri* (3. bs), Adana: Karahan.
- Çetin, İ. (2005). *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (C.6), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Günay, Prof. Dr. U. (2015). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (8. bs), Ankara: Akçağ.
- Hengirmen, M. (2003). *Türkçe Dil Bilgisi*, İstanbul: Engin.
- Kaya, E. (2008). *1877-1878 Harplerinde Ağrı Bölgesinde Göç Hareketleri*. Erzin-
can Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1): 203-210.
- Kılıç, A. İ. (1969). *Aşık Divânî Şiirleri*, Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Kılıç, A. İ. (1996). *Aştan Serpintiler*, Bizden Size Şiirler, Ağrı: Tutak Kaymakam-
lığı.
- Kılıç, A. İ. (2011a). *Divanî Divanı, 1.Kitap Şiirleri* (C. 1), Erzin-
can: Doğu.
- Kılıç, A. İ. (2011b). *Divanî Divanı, 3.Kitap Şiir ve Hikâyesi* (Haydar Fazili) (C. 3),
Erzin-
can: Doğu.
- Kılıç, M. (2011). *Ağrı'da Halk Şiiri ve Ozanlık Geleneği*. Doğu Edebiyatı Kültür,
Sanat ve Edebiyat Dergisi, 6, 58.
- Kılıç, M. Z. (2012). *Âşık Gamgüder* (Hayatı, Sanatı, Eserleri) [Yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Sakaoğlu, Prof. Dr. S. (1999). *Doğumunun 70. Yılında Kadırlili Aşık Halil Kara-
bulut*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 18.

Extended Abstract

The tradition of minstrelsy is rooted in the Central Asian Turkish culture before Islam and continues to exist today. The performers of this tradition have been called by different names such as shaman, kam, baks, bard from the past to the present, and they have expressed the values, sensitivities, complaints, pains, in short, social events of the society in which they lived in every period they lived by embroidering their poems.

The tradition of minstrelsy, which finds a response in the society and affects the society, has created a cultural memory and has taken it upon itself to transfer the values of the society to future generations.

With this study, in order to contribute to the tradition of minstrelsy, the life story of Âşık Divanî, who lived in the village of İsaabat, Tutak district of Ağrı between 1913-2006, and the elements of folk culture in his poems will be revealed. While conducting the study, written document analysis method, one of the qualitative research methods, was used.

The sources of Ashik Divani's poems have been analyzed and the elements of Turkish folk culture in these poems such as ancestors, idioms, religious terms, plant and place names, historical people and events, animal names, curses and prayers have been analyzed.

The aim is to examine the folk culture elements in Âşık Divanî's life story and poems. As a result of the analysis, it was determined that Âşık Divanî's poems reflect many aspects of Turkish folk culture.

Divanî's poems; It is very rich in many elements such as proverbs, idioms, religious terms, plant and place names, historical people and events, animal names, curses and prayers. This diversity shows that Divanî has a wide cultural background and that he successfully transferred this knowledge to his poems. Moreover, the existence of these elements, which are fed by Divanî's own life story, is also very important in terms of reflecting the folk culture of Tutak district of Ağrı.

In most of his poems, Divani, with the awareness of the responsibility of an intellectual, focused on various subjects such as daily life, social events, personal experiences and historical events. Divanî, who successfully reflects this diversity of topics in his poems, reveals that he grew up as a part of folk culture. As a cultural transmitter, he successfully transferred the minstrelsy knowledge and culture he received from his ancestors to the next generations. Many poets who grew up in his family after him are a good proof of this.

In short, this study reveals that Âşık Divanî is an important reflector and original representative of Turkish folk culture. This proves that he is an important representative of Turkish folk culture and minstrel tradition. This study shows that Divanî's poems can be an important resource for both the readers of his time and today.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.